

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті виконано стислий огляд публікацій із проблематики формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до попередження конфліктів у професійній діяльності. Виокремлено суперечності професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання в контексті формування готовності до попередження конфліктів у професійній діяльності. Констатовано, що проблема підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до попередження конфліктів не була належно висвітлена в науковій літературі. Показано також, що в освітньо-професійних програмах не приділено належної уваги формуванню готовності до попередження конфліктів. Обґрунтовано актуальність дослідження, спрямованого на підтвердження дієвості педагогічних умов, а також експериментальну перевірку ефективності моделі підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до попередження конфліктів. Представлено науковий апарат цього дослідження. Сформульовано гіпотезу про доцільність створення педагогічних умов, серед яких:

– доповнення змісту дисциплін «Педагогіка фізичного виховання та спорту» та «Психологія фізичного виховання та спорту» через введення змістових модулів, орієнтованих на формування готовності до попередження конфліктів;

– актуалізація професійного інтересу студентів до проблем розв'язання педагогічних конфліктів шляхом безпосередньої взаємодії з агентами професійної соціалізації – викладачами, учителями фізичного виховання;

– використання нетрадиційних, контекстно орієнтованих форм лекцій, спрямованих на формування у студентів готовності до попередження конфліктів;

– відтворення на практичних заняттях соціально-психологічних особливостей педагогічних конфліктів, типових для уроків фізичного виховання, з метою освоєння студентами цінностей, норм і поведінкових патернів, що лежать в основі готовності до попередження конфліктів;

– реалізація взаємодоповнюючих методик комплексного контролю розвитку якостей особистості майбутніх учителів фізичного виховання, які утворюють конфліктологічну компетентність.

Висвітлено очікувану наукову новизну дослідження, а також його практичну значущість.

Ключові слова: готовність, формування, майбутній учитель фізичного виховання, компетентність, попередження конфліктів.

Постановка проблеми. Невід'ємною частиною суспільного життя виступають конфлікти. Частота їх виникнення та напруженість підвищуються під час соціальної трансформації, у стані якої зараз перебуває наша країна. Шляхи подолання конфліктів значною мірою залежать від готовності суб'єктів соціальної взаємодії до їх вирішення, а також від знань шляхів їх подолання та наявних відповідних поведінкових моделей.

Інтегруючим поняттям для визначення особистісної якості людини, що визначає стратегію і тактику поведінки в конфлікті, виступає конфліктологічна компетентність, яка набуває особливої актуальності у професійній сфері «людина – людина», до якої належить професія вчителя фізичного виховання.

Професійне середовище, у якому доводиться працювати вчителю, має високий рівень конфліктогенності, однією з основних причин якої є психологічні особливості суб'єктів педагогічної взаємодії.

Оскільки вчитель фізичного виховання обов'язково стикатиметься з різноманітними складними ситуаціями педагогічної взаємодії, підготовка до ефективного виходу з них має виступати пріоритетним завданням вищої школи. Однак у зв'язку з оптимізацією, інтенсифікацією й економізацією вищої освіти виникають суперечності, що стосуються формування готовності до попередження конфліктів. Зокрема, між:

– постійною потребою загальноосвітніх навчальних закладів у висококваліфікованих учителях фізичного виховання, здатних адаптуватися до конфліктних умов професійної діяльності, та низьким рівнем готовності до попередження конфліктів випускників ЗВО з відповідної спеціальності;

– об'єктивною необхідністю у приділенні уваги в навчальному процесі факультетів фізичного виховання формуванню готовності до попередження конфліктів та недостатнім відображенням

цього аспекту фахової підготовки у змісті наявних навчальних дисциплін;

– необхідністю формування готовності вчителів фізичного виховання до врегулювання складних конфліктів, притаманних педагогічній діяльності, та неможливістю формування готовності до попередження конфліктів традиційними засобами фахової підготовки.

Основу для розв'язання означених протиріч знаходимо у філософських, соціологічних, психологічних та педагогічних джерелах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сутність конфліктів, класифікація, типологія, причини виникнення, а також стратегії їхнього розв'язання висвітлюються в підручниках і посібниках А. Анцупова [1], О. Бандурки [2], Н. Гришиної [5], Г. Ложкіна [12], Т. Матвійчук [13], М. Пірена [15], Б. Хасана [18], А. Шипілова [1]. Зокрема, у навчальних виданнях утверджена думка про те, що конфлікт є невід'ємною складовою частиною соціального буття, поширюється на всі сфери діяльності людини і може виникати з об'єктивних і суб'єктивних причин.

Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що конфліктологічна підготовка педагогів була предметом уваги вчених, але процес підготовки вчителів фізичного виховання перебуває на стадії становлення.

Наявність соціальної потреби, зазначених суперечностей, а також недостатня розробленість засад конфліктологічної підготовки вчителів фізичного виховання зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Формування готовності майбутніх учителів фізичного виховання до попередження конфліктів у професійній діяльності».

Мета статті – обґрунтувати науковий апарат дисертаційного дослідження.

Методи – аналіз наукових публікацій за проблематикою, виокремлення не вирішених наукових проблем, синтез ідей і висновків науковців.

Виклад основного матеріалу. У результаті аналізу наукових праць, присвячених теоретичному обґрунтуванню сутності готовності різних категорій фахівців до попередження конфліктів, серед яких дослідження Т. Дзюби [6], О. Воронцової [4], Ю. Данечкіної [4], Л. Котлова [9], С. Філь [16], можна констатувати, що дослідники розглядають таку готовність як складову частину соціально-психологічної, комунікативної й інших компетентностей або як окремий вид професійної компетентності, який має свою структуру.

З аналізу наукових джерел стає зрозумілим, що авторами поняття «готовність до попередження конфліктів» часто розглядається як синонім понять «конфліктна компетентність», «конфліктологічна підготовка», «конфліктологічна компетентність».

Специфіку поняття «конфліктна компетентність» розглядали М. Войтович [3], М. Кляп [7], Б. Хасан [17], Л. Онуфрієва [10], С. Ренке [10]. У своїх дослідженнях автори наголошують на тому, що в її структуру входять такі базові компоненти, як спеціальні знання та вміння, навички управління конфліктними явищами, а також рефлексивна культура.

Конфліктологічна підготовка та конфліктологічна компетентність педагогів і майбутніх учителів висвітлені в дослідженнях А. Левкович [11], І. Козич [8], Л. Мухіної [14] та ін. Авторами розглянуті педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності та запропоновано методичку безконфліктної оцінки якості навчання школярів і діяльності вчителів, дані конкретні рекомендації вчителям із профілактики стресу, а також поліпшення спілкування між суб'єктами педагогічної взаємодії.

На основі аналізу джерел можна констатувати, що на сьогодні розроблено системно-ситуаційний метод дослідження конфліктів; виявлено модельні описи чинників виникнення конфлікту і закономірних реакцій людей у конфліктних ситуаціях спілкування [18].

Установлено, що на сьогодні невирішеними залишаються питання теоретичного обґрунтування засад формування в майбутніх учителів фізичного виховання готовності до попередження конфліктів, а також розроблення методичного забезпечення цього процесу.

Зважаючи на це, уважаємо за доцільне проведення дослідження, мета якого – розробити, теоретично обґрунтувати модель формування готовності до попередження конфліктів майбутніх учителів фізичного виховання у процесі фахової підготовки, а також експериментально перевірити її ефективність.

Об'єктом цього дослідження буде виступати професійна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання в умовах вищого навчального закладу. Предметом – процес формування готовності до попередження конфліктів майбутніх учителів фізичного виховання.

Завдання такого дослідження такі:

– проаналізувати стан розробленості проблеми формування готовності до попередження конфліктів майбутніх учителів фізичного виховання на основі аналізу наукових джерел;

– уточнити значення поняття «готовність учителя фізичного виховання до попередження конфліктів»;

– визначити найбільш перспективні концепти формування готовності до попередження конфліктів;

– обґрунтувати педагогічні умови і розробити модель процесу формування готовності до попередження конфліктів майбутніх учителів фізичного виховання;

– експериментально перевірити ефективність моделі формування готовності до попередження конфліктів майбутніх учителів фізичного виховання у процесі фахової підготовки.

У дослідженні планується перевірка гіпотези про те, що процес формування готовності до попередження конфліктів буде більш ефективним у разі створення таких педагогічних умов:

– доповнення змісту дисциплін «Педагогіка фізичного виховання та спорту» та «Психологія фізичного виховання та спорту» через уведення змістових модулів, орієнтованих на формування готовності до попередження конфліктів;

– актуалізація професійного інтересу студентів до проблем розв'язання педагогічних конфліктів шляхом безпосередньої взаємодії з агентами професійної соціалізації – викладачами, учителями фізичного виховання;

– використання нетрадиційних, контекстно орієнтованих форм лекцій, спрямованих на формування у студентів готовності до попередження конфліктів;

– відтворення на практичних заняттях соціально-психологічних особливостей педагогічних конфліктів, типових для уроків фізичного виховання, з метою освоєння студентами цінностей, норм і поведінкових патернів, що лежать в основі готовності до попередження конфліктів;

– реалізація взаємодоповнюючих методик комплексного контролю розвитку якостей особистості майбутніх учителів фізичного виховання, які забезпечують готовність до попередження конфліктів.

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань дослідження доцільне застосування таких методів, як:

– *теоретичні*: аналіз наукових джерел і нормативних документів для конкретизації проблеми формування готовності до попередження конфліктів майбутніх учителів фізичного виховання, характеристики ступеня її розробленості; аналіз і узагальнення філософського, педагогічного, соціологічного, психологічного знання з метою побудови теоретичного базису дослідження, уточнення його поняттєво-категоріального апарату; вивчення, систематизація педагогічного досвіду для виявлення актуальних і перспективних концептів формування готовності до попередження конфліктів; синтез положень наукових підходів, теорій, ідей для формулювання педагогічних умов формування готовності до попередження конфліктів майбутніх учителів фізичного виховання; моделювання відповідного процесу;

– *емпіричні*: діагностичні (анкетування, бесіда, використання соціологічних опитувальників, тестування знань, експертне оцінювання) й обсерваційні (включене й опосередковане спостереження)

для визначення вихідного стану рівня їхньої готовності до здійснення професійної діяльності в конфліктогенному середовищі; педагогічний експеримент для перевірки ефективності педагогічних умов формування готовності до попередження конфліктів майбутніх учителів фізичного виховання;

– методи математичної статистики – з метою обробки результатів дослідження для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Наукова новизна і теоретична значущість результатів дослідження полягатиме в такому:

– *уперше* буде обґрунтовано педагогічні умови формування в майбутніх учителів фізичного виховання готовності до попередження конфліктів, а також розроблено модель відповідного педагогічного процесу, спрямованого на формування в майбутніх учителів фізичного виховання необхідних компетентностей;

– *уточнено* поняття «готовність учителя фізичного виховання до попередження конфліктів»; перелік та зміст необхідних і достатніх компетентностей майбутніх учителів фізичного виховання, які описані через настанови, знання, уміння, патерни поведінки і можуть бути безпосередньо виміряні або зафіксовані;

– *удосконалено* зміст, форми, методи та засоби формування готовності до попередження конфліктів студентів у процесі викладання дисциплін «Педагогіка фізичного виховання та спорту» та «Психологія фізичного виховання та спорту»;

– *подальшого розвитку* набули нормативні, змістові та діагностичні характеристики готовності вчителів фізичного виховання до попередження конфліктів, які можуть стати основою для вдосконалення галузевих стандартів вищої освіти на засадах компетентнісного, контекстного й особистісно орієнтованого підходів.

Практична значущість результатів дослідження полягатиме в тому, що буде розроблено:

– змістові модулі дисциплін «Педагогіка фізичного виховання та спорту» та «Психологія фізичного виховання та спорту», спрямовані на формування готовності до попередження конфліктів майбутніх учителів фізичного виховання;

– комплекс ситуативних завдань, спрямований на формування готовності до попередження конфліктів майбутніх учителів фізичної культури;

– методику оцінювання готовності до попередження конфліктів майбутніх учителів фізичної культури, що інтегрує тест знань, особистісний опитувальник, методику експертної оцінки.

Висновки. Матеріали дослідження та методичні рекомендації можуть бути використані під час розроблення і модернізації діючих навчальних планів і програм підготовки вчителів фізичної культури, а також у системі підготовки і перепідготовки кадрів.

Список використаної літератури:

1. Анцупов А., Шипилов А. Конфликтология : учебник для вузов. Москва : Юнити, 2000. 551 с.
2. Бандурка А., Друзь В. Конфликтология. Харьков : Ун-т ВД України, 1997. 335 с.
3. Войтович М. Розвиток конфліктної компетентності у студентів – медичних психологів на етапі професійної адаптації. *Актуальні проблеми психології*. Т. V. Вип. 12. С. 23–31.
4. Воронцова О., Данечкіна Ю. Конфліктність та конфліктна компетентність особистості. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування : збірник наукових праць*. Рівне, 2006. Вип. 3 (35). С. 302–307.
5. Гришина Н. Я и другие: общение в трудовом коллективе. Ленинград : Лениздат, 1990. 174 с.
6. Дзюба Т. Конфліктологічна компетентність директора школи. *Шлях освіти*. 2004. № 1. С. 29–34.
7. Кляп М. Зміст конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців та особливості її формування. *Педагогічні інновації у фаховій освіті*: збірник наукових праць. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2014. Вип. 1 (5). 384 с. С. 166–173.
8. Козич І. Формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Запоріжжя, 2008. 254 с.
9. Котлова Л. Конфліктологічна компетентність в системі безперервної освіти. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад*: збірник наукових праць матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 квітня 2017 р., м. Київ / наук. ред. Н. Муранова. Київ : Національний авіаційний університет, 2018. С. 130–133.
10. Онуфрієва Л., Ренке С. Конфліктна компетентність як складова комунікативної компетентності. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України. 2011. Вип. 12. С. 51–764.
11. Левкович А. Конфліктологічна компетентність майбутнього вчителя початкової школи: теоретичний аналіз. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2015. № 1. С. 46–50.
12. Ложкин Г., Повякель Н. Практическая психология конфликта : учебное пособие. Киев : МАУП, 2002. 256 с.
13. Матвійчук Т. Конфліктологія : навчально-методичний посібник. Львів : Гаоич-Прес, 2018. 76 с.
14. Мухіна Л. Механізми і засоби формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 92–96.
15. Пірен М. Конфліктологія : підручник. Київ : МАУП, 2003. 360 с.
16. Філь С. Визначення, зміст та структура конфліктологічної компетентності студентів – майбутніх фахівців соціономічних професій. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота»*. 2011. Т. 123. С. 20–24.
17. Хасан Б.И. Психотехника конфликта и конфликтная компетентность: Монография. Красноярск, 1996. 157 с.
18. Хасан Б. Конструктивная психология конфликта : учебное пособие для бакалавриата и магистратуры. 2-е изд. Москва : Юрайт, 2018. 204 с.

Zaitseva O. Formulation of the problem of forming the readiness of future teachers of physical education to prevent conflicts in professional activity

The article reveals the brief review of publications about issues of forming future physical education teachers' aptitude for conflict prevention in professional activity. The author represents main contradictions of future physical education teachers' vocational trainings with reference to forming aptitude for conflict prevention in professional activity. The researcher states that issue of future physical education teachers' aptitude for conflict prevention has not got appropriate clarification in scientific investigations yet. The author stresses that modern syllabus and training program do not highlight the essential points of forming aptitude for conflict prevention in professional activity. In the article there is a verification of relevance of the study; the study is aimed to acknowledge the appropriateness of pedagogical conditions, as well as the experimental proof of model effectiveness which is about preparation future physical education teachers to prevent conflicts in their professional activity. The author represents scholar like apparatus of the research, states the hypothesis about designing pedagogical conditions appropriateness, such as:

– adjusting the syllabus content of the subjects "Pedagogics of Physical Education and Sports" and "Psychology of Physical Education and Sports" due to unit modules implementation, these modules are focused on forming aptitude for conflict prevention;

– mainstreaming students' professional interest to the issues of pedagogical conflict resolution by means of close co-operation of professional socialization agents – for instance, teachers, coaches, physical education teachers;

– using different alternative, non-traditional, context-based forms of lectures, focused on students' gaining aptitude for conflict prevention in professional activity;

– reconstruction during practical classes the set of social and psychological peculiarities of pedagogical conflicts, typical and frequent for physical education lessons, aiming to be taken in by students some significant values, norms and behavior patterns that are the basis of aptitude for conflict prevention in professional activity;

– embedding several complementary methodologies of complex monitoring the development of future physical education teacher's personality features, that create necessary conflict competence.

In the article the author highlights the scientific novelty of the research, as well as its practical relevance.

Key words: aptitude, forming, future physical education teacher, competence, prevention conflicts.